KOMISJA EUROPEJSKA

Bruksela, dnia 9.2.2010
KOM(2010)47 wersja ostateczna

SPRAWOZDANIE KOMISJI DLA RADY I PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO

w sprawie wykonania dyrektywy Rady 91/676/EWG dotyczącej ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego na podstawie sprawozdań państw członkowskich za okres 2004-2007

SEK(2010)118

SPRAWOZDANIE KOMISJI DLA RADY I PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO

w sprawie wykonania dyrektywy Rady 91/676/EWG dotyczącej ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego na podstawie sprawozdań państw członkowskich za okres 2004-2007

1. WPROWADZENIE

Dyrektywa Rady 91/676/EWG (zwana dalej dyrektywą azotanową) ma na celu ochronę wód przed zanieczyszczeniem spowodowanym lub wywołanym przez azotany pochodzenia rolniczego poprzez niektóre działania podejmowane przez państwa członkowskie, takie jak: monitorowanie wód (pod kątem stężenia azotanów i stanu troficznego); określenie wód zanieczyszczonych lub zagrożonych zanieczyszczeniem; wyznaczenie stref zagrożenia (obszarów, z których mają miejsce spływy do wyżej określonych wód); ustanowienie zbiorów zasad dobrej praktyki rolniczej i programów działania (zbioru środków mających na celu zapobieganie zanieczyszczeniu azotanami i zmniejszenie tego zanieczyszczenia) oraz dokonywanie co najmniej co cztery lata przeglądu wyznaczonych stref zagrożenia i programów działania.

Artykuł 10 dyrektywy azotanowej nakłada na państwa członkowskie wymóg przedkładania co cztery lata sprawozdań do Komisji, począwszy od notyfikacji tej dyrektywy. Sprawozdania te powinny zawierać informacje na temat zbiorów zasad dobrej praktyki rolniczej, wyznaczonych stref zagrożenia, wyników monitorowania wód, jak również podsumowanie istotnych aspektów programów działania opracowanych w związku ze strefami zagrożenia zanieczyszczeniem azotanami.

Celem niniejszego sprawozdania jest poinformowanie Parlamentu Europejskiego i Rady o stanie wykonania dyrektywy azotanowej zgodnie z jej art. 11. Opiera się ono na informacjach przedłożonych przez państwa członkowskie w odniesieniu do lat 2004-2007. Towarzyszą mu zawarte w dokumencie roboczym służb Komisji **(dokument roboczy służb Komisji** SEK(2010)118**)** zagregowane mapy obciążenia składnikami pokarmowymi pochodzenia rolniczego, jakości wód oraz wyznaczonych stref zagrożenia zanieczyszczeniem azotanami. Po raz pierwszy wszystkie 27 państw członkowskich przedłożyło sprawozdania[1]. Z tego względu niniejsze sprawozdanie dotyczy głównie UE-27, ale zawiera także porównanie z trzecim okresem sprawozdawczym dawnej UE-15 i niektórych nowych państw członkowskich. Przeprowadzenie porównania z poprzednim okresem sprawozdawczym nie było możliwe w odniesieniu do wszystkich nowych państw członkowskich, ponieważ dla wielu z nich było to pierwsze sprawozdanie[2]. Sprawozdania przedłożono w latach 2008-2009. W 2009 r. kilka państw członkowskich przekazało informacje dodatkowe – były to głównie dane dotyczące jakości wód.

---

[1] W tym Rumunia i Bułgaria, chociaż nie były jeszcze do tego zobowiązane. Bułgaria przekazała także dane dotyczące jakości wód za okres 2000-2003.

[2] Cypr, Republika Czeska, Estonia i Węgry przedłożyły sprawozdania za okres 2000-2003 w 2004 r.

2. ZMIANY, JAKIE ZASZŁY W OBCIĄŻENIACH POCHODZENIA ROLNICZEGO OD OSTATNIEGO OKRESU SPRAWOZDAWCZEGO

Postępujący spadek zużycia mineralnych nawozów azotowych, który rozpoczął się na początku lat 90. XX wieku, w latach 2004-2007 ustabilizował się w państwach UE-15. Na poziomie UE-27 zużycie azotu wykazuje tendencję nieznacznie wzrostową[3]. W porównaniu z ostatnim okresem sprawozdawczym całkowite roczne zużycie mineralnych nawozów azotowych utrzymywało się na stałym poziomie około 9 mln ton w UE-15[4], natomiast w UE-27 wzrosło o 6% – z 11,4 do 12,1 mln ton.

Zużycie mineralnych nawozów fosforowych w UE-15 zmniejszyło się o 9%, natomiast w UE-27 zmalało tylko o 1% w porównaniu z ostatnim okresem sprawozdawczym[4].

Odnotowana w ostatnim okresie sprawozdawczym tendencja malejąca w odniesieniu do liczby zwierząt ustabilizowała się w latach 2004-2007. Porównanie danych z 2003 r. z danymi z 2007 r.[5] wskazuje, że w UE-15 nastąpił spadek liczebności świń i drobiu z wyjątkiem kur niosek, natomiast pogłowie kóz, owiec i bydła nieznacznie wzrosło. W państwach UE-15 pogłowie bydła mlecznego wzrosło o 7,6%. W UE-27 obserwuje się podobne tendencje, jednak spadek liczebności drobiu – z wyjątkiem kur niosek – jest większy.

W glebach uprawnych UE-27 roczna ilość azotu pochodzącego z produkcji zwierzęcej zmniejszyła się w latach 2003-2007 z 9,4 do 9,1 mln ton, a w UE-15 – z 7,9 do 7,6 mln ton. W państwach członkowskich występują duże różnice w wielkości obciążeń pochodzenia rolniczego[6]. Znaczne obciążenie składnikami pokarmowymi występuje m.in. w Niderlandach, Belgii (Flandria) i Francji (Bretania). We wschodnioeuropejskich państwach członkowskich obciążenia są na ogół mniejsze ze względu na mniejsze stosowanie nawozów i obsadę zwierząt gospodarskich.

W wielu państwach członkowskich ilość azotu pochodzenia rolniczego w wodach powierzchniowych zmniejsza się. Niemniej udział rolnictwa w zanieczyszczeniu tych wód jest nadal stosunkowo duży. W przypadku większości państw członkowskich rolnictwo odpowiada za ponad 50% całkowitej ilości azotu wprowadzonej do wód powierzchniowych. W dorzeczach rzek znacznej części Europy nadal wysoki pozostaje udział azotu pochodzącego ze źródeł rozproszonych[7].

3. JAKOŚĆ I STAN WÓD ORAZ TENDENCJE ZMIAN

Sieci monitorowania

Właściwe monitorowanie wód jest niezwykle istotne dla oceny jakości wód. Wymaga ono sieci monitorowania obejmującej całe terytorium i gromadzącej dane

---

3 Zob. rys. 1A i 1B w dokumencie roboczym służb Komisji.

4 Na podstawie statystyk OECD dla lat 2003-2007. W bazie danych nie ma informacji na temat Belgii i Irlandii. Irlandia przedstawiła własne dane.

5 Zob. tabelę 3 w dokumencie roboczym służb Komisji.

6 Zob. mapy 1-6 w dokumencie roboczym służb Komisji.

7 Zob. mapa 7 w dokumencie roboczym służb Komisji.

reprezentatywne dla wód gruntowych, powierzchniowych i morskich. Kilka państw członkowskich włączyło monitorowanie poziomu azotanów do zadań sieci monitorowania utworzonych na mocy ramowej dyrektywy wodnej[8]. W przypadku 10 państw członkowskich w omawianym okresie sprawozdawczym bazy danych dyrektywy azotanowej i ramowej dyrektywy wodnej zawierały w 50% te same stacje monitorowania.

Ogólna liczba punktów poboru próbek w UE-27 wynosi 31 tys. dla wód gruntowych oraz 27 tys. dla wód powierzchniowych. Liczba tych punktów w UE-12 jest znacznie niższa niż w UE-15 i wynosi 7 tys. w przypadku wód gruntowych oraz 5 tys. dla wód powierzchniowych. W porównaniu z poprzednim okresem sprawozdawczym liczba punktów poboru próbek wód gruntowych w UE-15 wzrosła z 20 do 24 tys., natomiast liczba punktów poboru próbek wód powierzchniowych pozostała na poziomie 22 tys. Obliczenie tendencji ułatwia fakt, że ogólna liczba punktów poboru próbek, które istniały zarówno w tym, jak i w poprzednim okresie sprawozdawczym wynosi 18 tys. w przypadku wód gruntowych i 14 tys. w przypadku wód powierzchniowych.

Średnie zagęszczenie punktów poboru próbek wód gruntowych wynosi 13,7 punktu poboru na 1000 km^2, przy czym najwyższe zagęszczenie występuje w Belgii, na Malcie i w Danii (odpowiednio 99, 44 i 34 punkty na 1000 km^2), a najniższe – w Finlandii, Szwecji i na Litwie (odpowiednio 0,2, 0,4 i 0,8 punktu na 1000 km²). Większość państw członkowskich podała dane z monitorowania wód gruntowych na różnych głębokościach monitorowania, wynoszących od 0 do 5 lub do ponad 30 m. Kilka państw członkowskich podało informacje na temat częstotliwości monitorowania – odbywa się ono od 1 (Niderlandy) do 4 razy rocznie (Belgia, Francja, Słowenia i Słowacja).

Średnie zagęszczenie punktów poboru próbek słodkich wód powierzchniowych wynosi 7,4 punktu poboru na 1000 km^2 powierzchni gruntów, przy czym najwyższe zagęszczenie występuje na Malcie, w Belgii i w Zjednoczonym Królestwie (odpowiednio 114, 29 i 36 na 1000 km^2), a najniższe – w Finlandii (0,5 punktu na 1000 km²). Większość państw członkowskich, w których występują wody morskie, posiada także stacje monitorowania tych wód. Częstotliwość monitorowania wód powierzchniowych wynosi średnio 7,4 razy rocznie w Rumunii i do 26 razy do roku w przypadku niektórych stacji monitorowania w Niemczech i na Słowenii.

Państwa członkowskie przedłożyły dane georeferencyjne dotyczące jakości wód, w oparciu o które można było sporządzić zagregowane mapy[9] jakości wód, mierzonej pod względem ich zanieczyszczenia azotanami oraz stanu troficznego.

Wody gruntowe

W latach 2004-2007 15% stacji monitorowania w państwach UE-27 wykazało średnie stężenie azotanów przekraczające 50 mg/l[10], w przypadku 6% stężenie mieściło się w przedziale 40-50 mg/l, a w 13% stacji – w przedziale 25-40 mg/l. Stężenie azotanów poniżej 25 mg/l odnotowało około 66% stacji wód gruntowych.

---

8 Dyrektywa 2000/60/WE.

9 Zob. mapy 8-15 w dokumencie roboczym służb Komisji.

10 50 mg NO_3-/l to wielkość progowa określona w dyrektywie azotanowej.

W państwach UE-15 17% stacji monitorowania podało wartości przekraczające 50 mg/l, 6% – mieszczące się w przedziale 40-50 mg/l, 15% – w przedziale 25-40 mg/l, a 62% – poniżej 25 mg/l[11]. Do regionów o wysokim stężeniu (powyżej 40 mg/l) zaliczają się pewne obszary Estonii, południowo-wschodnie Niderlandy, Belgia (Flandria), środkowa część Anglii, kilka regionów Francji, północne Włochy, północno-wschodnia Hiszpania, południowo-wschodnia Słowacja, południowa Rumunia, Malta i Cypr. Stosunkowo wysokie stężenie odnotowuje również wiele stacji położonych wzdłuż wybrzeża Morza Śródziemnego.

Tendencje w jakości wód gruntowych

Większość państw członkowskich, które przedłożyły sprawozdania za ostatni okres, oraz kilka nowych państw członkowskich (Bułgaria, Cypr, Estonia i Węgry[12]) porównały dane za okres obecny i poprzedni. Szwecja nie podała danych dotyczących tendencji, ponieważ stężenie azotanów w prawie wszystkich wodach gruntowych w tym kraju nie przekracza 25 mg/l, a także ze względu na fakt, że w omawianym okresie sprawozdawczym oceniono dane z mniejszej liczby punktów monitorowania. Tendencji nie można było określić w odniesieniu do Grecji, co wynika z braku danych, a także w przypadku Polski, Litwy, Łotwy, Malty, Rumunii, Słowenii i Słowacji, ponieważ państwa te po raz pierwszy złożyły sprawozdania.

Porównanie z danymi pochodzącymi z poprzedniego okresu sprawozdawczego[13] wskazuje w UE-15 na przewagę tendencji stabilnej i tendencji malejącej[14] (66% stacji monitorowania, z czego tendencję malejącą wykazywało 30%). Niemniej 34% stacji monitorowania nadal wykazuje tendencję wzrostową. W nowych państwach członkowskich, które porównały dane z poprzednim okresem sprawozdawczym (Bułgaria, Cypr, Estonia i Węgry), 80% stacji wykazuje tendencję stabilną, 11% – malejącą, a 9% – wzrostową. Państwa członkowskie, w których ponad 30% stacji monitorowania wykazuje tendencję wzrostową, to Belgia, Francja, Hiszpania, Portugalia, Niemcy, Irlandia, Włochy i Zjednoczone Królestwo. Jednakże, z wyjątkiem Irlandii, państwa te podają podobny lub nawet wyższy odsetek stacji, gdzie jakość wód uległa poprawie. Analiza tendencji w klasach jakości wód[15] pokazuje, że odsetek stacji odnotowujących stężenie azotanów powyżej 50 mg/l wciąż rośnie w kilku państwach członkowskich, w tym w Belgii, Danii, Grecji, Hiszpanii, Francji, Irlandii, we Włoszech, w Niderlandach i w Zjednoczonym Królestwie. Odsetek stacji wykazujących stężenie powyżej 50 mg/l zmalał w Austrii, Niemczech, Finlandii, Luksemburgu i Portugalii. Dane należy jednak interpretować ostrożnie, ponieważ wiele państw członkowskich znacznie zwiększyło zagęszczenie stacji monitorowania, co może wpływać na odsetek stacji odnotowujących daną klasę jakości wód.

Głębokość wód gruntowych

---

11 Zob. rys. 2 w dokumencie roboczym służb Komisji.

12 W sprawozdaniu złożonym za okres 2000-2003 Republika Czeska nie podała danych dotyczących jakości wód, co uniemożliwiło analizę tendencji.

13 Zob. rys. 3 w dokumencie roboczym służb Komisji.

14 Z wyżej wspomnianych powodów z wyjątkiem Szwecji.

15 Zob. tabela 1 w dokumencie roboczym służb Komisji.

Głębokie wody gruntowe są mniej zanieczyszczone niż płytkie. Głębokość, na której najwyższy odsetek stacji odnotowuje stężenie azotanów przekraczające 50 mg/l, wynosi od 5 do 15 m[16].

Słodkie wody powierzchniowe

W latach 2004-2007 21% stacji monitorowania wód powierzchniowych w UE-27 wykazało średnie stężenie azotanów poniżej 2 mg/l, a 37% stacji – pomiędzy 2 a 10 mg/l. Średnie stężenie pomiędzy 40 a 50 mg/l odnotowało 3% stacji. Taki sam odsetek stacji wykazał stężenie powyżej 50 mg/l. W państwach UE-15 w 24% przypadków wartość stężenia była niższa niż 2 mg/l, w 30% – pomiędzy 2 a 10 mg/l, w 4% – pomiędzy 40 a 50 mg/l i również w 4% – powyżej 50 mg/l.

Państwa członkowskie, w których najwyższy odsetek stacji wykazał stężenie azotanów poniżej 2 mg/l, to Szwecja (97%), Bułgaria (76%), Finlandia (59%) i Portugalia (50%). Państwa członkowskie o największym udziale stacji wykazujących stężenie powyżej 50 mg/l to Malta (43%), Belgia (10%) i Zjednoczone Królestwo (7%)[17].
Stężenie przekraczające 40 mg/l odnotowuje się w szczególności w Anglii, Flandrii i Bretanii. W nowych państwach członkowskich podwyższone stężenie azotanów (powyżej 25 mg/l) w wodach powierzchniowych występuje na niektórych obszarach Republiki Czeskiej, Węgier i Polski[18].

Tendencje w jakości słodkich wód powierzchniowych

W porównaniu z danymi z ostatniego okresu sprawozdawczego stężenie azotanów maleje lub utrzymuje się na stałym poziomie w 70% stacji monitorowania w państwach UE-15. Francja ma największy udział stacji, gdzie jakość wód uległa poprawie (18%)[19], natomiast największy udział stacji odnotowujących spadek jakości wód[20] należy do Grecji[21] (41%) i Luksemburga (30%). Włochy i Belgia mają stosunkowo duży udział stacji wykazujących poprawę jakości wód (odpowiednio 10% i 13%), ale także podobny udział stacji, gdzie jakość wód pogarsza się. Obszar odnotowujący stosunkowo dużo wartości świadczących o silnym wzroście stężenia azotanów obejmuje także m.in. zachodnią Anglię, Grecję i wschodnią część delty Padu we Włoszech[22]. Ten ostatni region ma jednak również stosunkowo dużo wartości świadczących o silnie malejącej tendencji. Wśród nowych państw członkowskich, które przekazały dane na temat tendencji, najwyższy odsetek stacji wykazujących tendencję wzrostową ma Cypr (26%), natomiast najwyższy odsetek stacji odnotowujących tendencję malejącą ma Estonia (10%)[23]. Analiza tendencji w klasach jakości wód[24] pokazuje, że odsetek punktów, w których stężenie azotanów przekracza 50 mg/l, wciąż rośnie w kilku państwach członkowskich, zwłaszcza w

---

16 Zob. rys. 4 w dokumencie roboczym służb Komisji.
17 Zob. rys. 5 w dokumencie roboczym służb Komisji.
18 Zob. mapy 11, 12 i 14 w rozdziale I dokumentu roboczego służb Komisji.
19 Spadek stężenia azotanów o co najmniej 5 mg/l.
20 Wzrost stężenia azotanów o co najmniej 5 mg/l.
21 Grecja przekazała zaktualizowane dane, jednak nie mogły one zostać uwzględnione ze względu na późne przedłożenie; przedstawione w sprawozdaniu dane to te przekazane jako pierwsze.
22 Zob. mapa 13 w dokumencie roboczym służb Komisji.
23 Zob. rys. 6 w dokumencie roboczym służb Komisji.
24 Zob. tabela 2 w dokumencie roboczym służb Komisji.

Belgii i w Zjednoczonym Królestwie. Udział wartości powyżej 50 mg/l zmalał we Francji i we Włoszech, natomiast kilka państw członkowskich z UE-15 (Austria, Niemcy, Grecja, Finlandia, Irlandia, Luksemburg, Portugalia i Szwecja) nie wykazało żadnych wartości stężenia azotanów w wodach powierzchniowych, które przekraczałyby 50 mg/l. Dane te należy jednak interpretować ostrożnie, ponieważ zmiana zagęszczenia stacji monitorowania mogła wpłynąć na odsetek stacji odnotowujących daną klasę jakości wód.

Stan troficzny wód powierzchniowych

Do oceny stanu troficznego słodkich wód powierzchniowych państwa członkowskie zastosowały różne kryteria, co utrudnia porównanie stanu troficznego wód między poszczególnymi państwami. Często stosowane parametry to chlorofil a, azot całkowity, fosfor całkowity i ortofosforan; 17 państw członkowskich dostarczyło dane dotyczące stanu troficznego swoich wód z zastosowaniem co najmniej jednego z tych parametrów. W 40% stacji w UE[25], które przekazały dane na temat stanu troficznego, wody powierzchniowe określono jako oligotroficzne lub ultraoligotroficzne, natomiast 33% stacji wykazało wody eutroficzne lub hipertroficzne. Najwyższy udział wód hipertroficznych mają Malta i Węgry, a najwyższy udział wód oligotroficznych mają Bułgaria i Łotwa[26].
Nie wszystkie państwa posiadające wody morskie przekazały dane dotyczące ich jakości, co dość utrudnia ocenę tych wód na poziomie europejskim w niniejszym sprawozdaniu.

4. WYZNACZANIE STREF ZAGROŻENIA ZANIECZYSZCZENIEM AZOTANAMI

Państwa członkowskie mają obowiązek wyznaczyć jako strefy zagrożenia wszystkie obszary gruntów w ramach ich terytoriów, z których mają miejsce spływy do wód zanieczyszczonych lub zagrożonych zanieczyszczeniem w razie niepodjęcia działań. Państwa członkowskie zobowiązane są do dokonywania co najmniej co cztery lata przeglądu stref zagrożenia zanieczyszczeniem azotanami, a w razie konieczności także do zmiany tych stref w oparciu o wyniki monitorowania wód. Zamiast wyznaczać konkretne strefy państwa członkowskie mogą również zdecydować się na zastosowanie programu działania na całym terytorium kraju. Takie podejście ukierunkowane na całe terytorium kraju wybrały Austria, Dania, Finlandia, Niemcy, Irlandia, Litwa, Luksemburg, Malta, Niderlandy i Słowenia.

Wyznaczone strefy zagrożenia obejmują 39,6% powierzchni UE-27[27], w tym powierzchnię państw członkowskich, które stosują podejście ukierunkowane na całe terytorium kraju. W porównaniu z poprzednim okresem sprawozdawczym ogólna powierzchnia UE-15 wyznaczona jako strefa zagrożenia lub objęta podejściem ukierunkowanym na całe terytorium kraju zwiększyła się o 1% i stanowi obecnie 44,6% całkowitej powierzchni UE-15. W latach 2004-2007 powierzchnię stref

---

25 Ze względu na brak danych lub ich niekompletność - UE-27 z wyjątkiem Cypru, Danii, Estonii, Grecji, Włoch, Francji, Luksemburga, Niderlandów, Polski oraz Zjednoczonego Królestwa.

26 Zob. rys. 7 w dokumencie roboczym służb Komisji.

27 Na podstawie danych za 2007 r., zob. tabela 4, rys. 8 i mapa 16 w dokumencie roboczym służb Komisji.

zagrożenia zwiększyły zwłaszcza Portugalia, Belgia i Włochy. W latach 2008-2009 obszar wyznaczonych stref zwiększyła także Hiszpania.

5. PROGRAMY DZIAŁANIA

Państwa członkowskie mają obowiązek ustanowić co najmniej jeden program działania odnoszący się do wyznaczonych stref zagrożenia lub – jeśli wybrały podejście ukierunkowane na całe terytorium kraju – do całego terytorium. Te programy działania powinny obejmować co najmniej środki, o których mowa w załącznikach II i III do dyrektywy azotanowej. Środki te dotyczą m.in. okresów w roku, w których nawożenie jest zakazane, minimalnej wymaganej pojemności składowania nawozu naturalnego, ograniczenia rolniczego wykorzystania nawozów, w tym na gruntach w pobliżu wód lub na zboczach o dużym nachyleniu.

Wszystkie państwa członkowskie ustanowiły co najmniej jeden program działania na swoim terytorium i podały w sprawozdaniach informacje na temat nowoustanowionych programów działania oraz zmian w programach w następstwie obowiązkowego przeglądu okresowego.

Niektóre państwa członkowskie, w tym Francja, Portugalia, Hiszpania, Zjednoczone Królestwo, Belgia, Włochy, Polska i Rumunia, skorzystały z możliwości przewidzianej w dyrektywie azotanowej, opracowując i realizując różne programy działania dotyczące poszczególnych stref zagrożenia zanieczyszczeniem azotanami lub części tych stref.

Większość programów działania zawiera środki wymagane, jednak niektóre z nich potrzebują wzmocnienia, aby dostatecznie chronić wody przed zanieczyszczeniem azotem. Główne niedociągnięcia dotyczą przepisów odnoszących się do składowania, zrównoważonego nawożenia oraz wyznaczenia okresów, w których nawożenie jest zakazane.

Dyrektywa azotanowa ogranicza rolnicze wykorzystanie nawozu naturalnego w wyznaczonych strefach objętych programami działania do 170 kg N/ha rocznie. Norma ta jest ustanowiona w prawie wszystkich programach działania.

W ciągu ostatniego okresu sprawozdawczego zwiększono pojemność składowania nawozu naturalnego. Niemniej niewystarczająca pojemność składowania należy do najczęściej wymienianych przez państwa członkowskie trudności, jakie napotykają w czasie realizacji programów działania. Pojemność składowania powinna pozwalać na uwzględnienie okresów, kiedy stosowanie nawozu naturalnego jest zakazane lub niemożliwe ze względu na warunki klimatyczne. Jako czynnik utrudniający budowę nowych zbiorników do składowania wymienia się brak zasobów finansowych wśród rolników.

Większość rolników objętych kontrolą wykazała dużą zgodność ze środkami programów działania. Zgłoszono jednak następujące trudności w realizacji programów działania:

- problemy rolników z dokładnym rejestrowaniem stosowania nawozu naturalnego i innych nawozów;

- niski poziom wiedzy rolników, szczególnie w przypadku małych gospodarstw. Ze względu na brak wiedzy wielu rolników ma problemy ze zrozumieniem środków programów działań.

Niektóre państwa członkowskie (np. Austria i Niderlandy) zgłaszają pozytywną zmianę w poziomie wiedzy rolników na temat środowiska naturalnego, czego wynikiem jest np. lepsze korzystanie przez nich z nawozów naturalnych i innych rodzajów nawozu.

Rozdział III dokumentu roboczego służb Komisji podaje przykłady postępów poczynionych przez kilka państw członkowskich w zakresie programów działań.

Komisja zdaje sobie także sprawę ze wzrostu zainteresowania inicjatywami dotyczącymi przetwarzania nawozu naturalnego. W kilku państwach członkowskich, zwłaszcza w regionach intensywnej produkcji zwierzęcej oraz dużych nadwyżek składników pokarmowych, nawóz naturalny przetwarzany jest w celu uzyskania produktów końcowych, które mogą być łatwo transportowane na potrzeby wywozu, bądź produktów o zmienionej zawartości składników pokarmowych, która pozwala na lepsze zarządzanie składnikami pokarmowymi, co powoduje obniżenie nadwyżki tych składników. Techniki przetwarzania są różne – od zwykłego rozdzielenia frakcji płynnej i stałej – po bardziej zaawansowane techniki, takie jak: suszenie, kompostowanie lub spalanie frakcji stałych oraz, w przypadku frakcji płynnych, przetwarzanie biologiczne, filtrację membranową i techniki fizyko-chemiczne. Techniki te często łączone są z procesami fermentacji w urządzeniach wytwarzających biogaz do produkcji energii. Zainteresowanie budzą także niektóre szeroko zakrojone inicjatywy współpracy, w ramach których duże grupy rolników wspólnie inwestują w urządzenia do przetwarzania nawozu naturalnego. Obecnie inicjatywy takie istnieją przede wszystkim w Hiszpanii, Niderlandach i w Belgii.

Należy również wspomnieć o wzroście zainteresowania hodowców zwierząt dostosowanymi technikami żywienia, takimi jak: dieta niskoazotowa, żywienie wieloetapowe z zastosowaniem pasz dostosowanych do fazy rozwoju oraz zaawansowane gospodarowanie paszami, które poprawia ogólną wydajność stosowania pasz u zwierząt gospodarskich. Zaawansowane techniki przetwarzania pasz przyczyniają się do większej wydajności wykorzystania paszy oraz zmniejszonego wydalania składników pokarmowych.

6. ODSTĘPSTWA OD PRZEPISÓW DYREKTYWY

Dyrektywa azotanowa przewiduje możliwość przyznania odstępstwa od przepisu stanowiącego, że maksymalna dopuszczalna ilość azotu na hektar rocznie dla nawozu naturalnego wynosi 170 kg, pod warunkiem, że zostanie wykazane, iż założenia dyrektywy zostaną mimo to zrealizowane i że odstępstwo uzasadnione jest obiektywnymi kryteriami, takimi jak: długie okresy wegetacji, uprawy o wysokim poborze azotu, wysokie opady netto lub gleby o wyjątkowo wysokiej zdolności denitryfikacji. Odstępstwa wymagają decyzji Komisji poprzedzonej opinią wydaną przez Komitet Regulacyjny ds. Azotanów, który wspomaga Komisję w wykonywaniu dyrektywy. Warunkiem wstępnym przyznania odstępstwa jest odpowiednie wyznaczenie stref zagrożenia zanieczyszczeniem azotanami oraz pełna zgodność programów działania z dyrektywą azotanową. Odstępstwa mają

zastosowanie jedynie na czas trwania programu działania. Wykaz odstępstw przyznanych do grudnia 2009 r. znajduje się w rozdziale II dokumentu roboczego służb Komisji.

7. PROGNOZA DOTYCZĄCA JAKOŚCI WÓD

Wiele państw członkowskich przekazało elementy różnych metod oceny (analiz tendencji i modeli symulacji), które służą do oszacowania tendencji w obciążeniach pochodzenia rolniczego lub w zmianach jakości wód. Cypr, Francja, Grecja, Łotwa, Malta, Portugalia, Rumunia i Słowenia nie dostarczyły żadnych informacji. Irlandia nie przekazała modeli symulacji, ale stwierdziła, że wprowadzone środki i zmiany prawdopodobnie będą miały pozytywny wpływ na jakość wód w przyszłości.

Podobnie jak w ostatnim okresie sprawozdawczym zaledwie kilka państw członkowskich określiło w liczbach perspektywę czasową, w której przewiduje się osiągnięcie stabilizacji obecnego poziomu zanieczyszczenia lub przywrócenie dobrej jakości wody. Wiele państw członkowskich zwróciło uwagę na trudności w dokonywaniu takich prognoz, wspominając głównie o braku pewności co do klimatu i procesów przemieszczania się substancji w glebie oraz o tym, że w celu poprawienia jakości wód stosuje się także środki pozarolnicze.

Ogólnie rzecz biorąc, pomimo osiągniętej poprawy jakości wód, pełne przywrócenie ich dobrej jakości w wyniku realizacji programów działania i zmiany praktyk rolniczych może potrwać jeszcze lata lub dziesięciolecia. W niewielu przypadkach, w których określono, ile potrwa znaczące przywrócenie dobrej jakości wód, podano okres od 4-8 lat (Niemcy i Węgry) do kilkudziesięciu lat w przypadku głębokich wód gruntowych (Niderlandy).

8. POSTĘPOWANIA W SPRAWIE UCHYBIENIA ZOBOWIĄZANIOM PAŃSTWA CZŁONKOWSKIEGO

Wykonanie dyrektywy azotanowej jest wciąż niepełne, głównie w związku z niedostatecznym wyznaczeniem stref zagrożenia zanieczyszczeniem azotanami i niezgodnością programów działania z przepisami dyrektywy. Komisja stale prowadzi rozmowy ze wszystkimi państwami członkowskimi, aby osiągnąć stosowny poziom wykonania dyrektywy. Obecnie toczą się trzy postępowania w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego. Postępowanie przeciwko Hiszpanii dotyczy wyznaczania stref zagrożenia i treści programów działania, a postępowania przeciwko Francji i Luksemburgowi związane są z programami działania.

9. POWIĄZANIA Z INNYMI DZIAŁANIAMI POLITYCZNYMI UE

Dyrektywa azotanowa jest ściśle powiązana z innymi działaniami politycznymi UE w dziedzinie wody, powietrza, zmiany klimatu i rolnictwa. Na walory pełnej realizacji tych działań politycznych wskazują doświadczenia wyniesione z wykonania dyrektywy oraz bardziej zaawansowana wiedza naukowa na temat synergicznego wpływu środków przewidzianych w programach działania

dotyczących azotanów. Nowe badania[28] nad zintegrowanymi środkami z zakresu rolnictwa mającymi na celu obniżenie emisji amoniaku wskazują na ważne korzyści dla jakości powietrza i ograniczenia emisji gazów cieplarnianych wynikające z wykonania dyrektywy azotanowej. Dalsze informacje na temat powiązań z innymi działaniami politycznymi znajdują się w rozdziale 4 dokumentu roboczego służb Komisji.

10. WNIOSKI

Niniejsze sprawozdanie po raz pierwszy obejmuje wszystkie 27 państw członkowskich. Wszystkie nowe państwa członkowskie utworzyły sieci monitorowania, wyznaczyły strefy zagrożenia i ustanowiły programy działania.

W odniesieniu do jakości wód gruntowych 66% stacji monitorowania wykazuje stabilne lub malejące stężenie azotanów. Wzrost zanieczyszczenia azotanami zaobserwowano w 34% stacji, a w 15% zanotowano stężenie azotanów przekraczające próg jakości 50 mg/l. Płycej położone jednolite części wód podziemnych wykazują wyższe stężenie azotanów niż te położone głębiej. Największy udział zanieczyszczonych wód znajduje się na głębokości od 5 do 15 metrów pod ziemią.

W odniesieniu do słodkich wód powierzchniowych 70% stacji monitorowania wskazuje na stabilne lub malejące stężenie azotanów. W 3% stacji stężenie przekracza 50 mg/l, a w 21% stacji jest mniejsze niż 2 mg/l. W 33% stacji monitorowania stanu troficznego wody określono jako eutroficzne lub hipertroficzne. Obciążenia pochodzenia rolniczego powodujące zanieczyszczenie wód powierzchniowych azotanami zmniejszyły się w wielu państwach członkowskich, chociaż rolnictwo nadal w znacznym stopniu przyczynia się do zwiększenia ilości azotu w wodach powierzchniowych.

W państwach UE-15 odnotowuje się dalsze zwiększenie powierzchni stref zagrożenia w porównaniu z poprzednim okresem sprawozdawczym. Powierzchnia wyznaczonych stref zwiększyła się z 43,7% do 44,6% terytorium UE-15, natomiast w UE-27 wynosi ona 39,6% terytorium, łącznie z państwami członkowskimi, które stosują program działania na całym swoim terenie. Dane dotyczące jakości wody wykazują jednak, że w kilku regionach, zarówno w UE-15, jak i UE-12, zgodnie z kryteriami określonymi w dyrektywie azotanowej, konieczne jest wyznaczenie kolejnych stref.

W UE-15 nastąpiła dalsza poprawa jakości programów działania w porównaniu z ostatnim okresem sprawozdawczym, jednak nadal często wynika ona z postępowań w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego. Wszystkie nowe państwa członkowskie ustanowiły programy działania, ale kilka programów wymaga poprawienia, aby osiągnąć pełną zgodność z wymogami dyrektywy azotanowej. Dotyczy to szczególnie przepisów odnoszących się do budowy miejsc składowania nawozu, zrównoważonego nawożenia oraz wyznaczenia okresów, w których rolnicze wykorzystanie nawozów jest zakazane. Dostęp rolników do informacji i usług z

[28] Sprawozdanie Komisji *Integrated measures in agriculture to reduce ammonia emissions* (zintegrowane środki z zakresu rolnictwa mające na celu obniżenie emisji amoniaku), Alterra, 2007 r.

zakresu szkolenia oraz efektywne programy kontroli są niezbędne do zapewnienia skutecznej realizacji programów w tej dziedzinie.

W regionach o intensywnej produkcji zwierzęcej odnotowuje się wzrost zainteresowania technikami przetwarzania nawozu naturalnego, które umożliwiają wydajniejsze zarządzanie składnikami pokarmowymi połączone często z wytwarzaniem energii z biogazu. Wydajne zarządzanie składnikami pokarmowymi ma wpływ na obniżenie kosztów w gospodarstwach rolnych.

Doświadczenia wyniesione z wykonania dyrektywy oraz bardziej zaawansowana wiedza naukowa na temat synergicznego wpływu środków przewidzianych w programach działania dotyczących azotanów wskazują na to, że polityka azotowa wymaga zintegrowanego podejścia uwzględniającego pełen obieg azotu w przyrodzie oraz że wykonanie dyrektywy azotanowej przynosi znaczne korzyści, zwłaszcza pod względem obniżenia emisji amoniaku i gazów cieplarnianych, jak również w szerzej pojętej dziedzinie ochrony wód na mocy ramowej dyrektywy wodnej. W przyszłości konieczne będzie poświęcenie większej uwagi temu aspektowi zarządzania azotem; potrzebne będzie także odpowiednie i stałe wsparcie ze strony środowiska naukowego zarówno na szczeblu krajowym, jak i europejskim.

Komisja będzie kontynuowała współpracę z państwami członkowskimi, aby usprawnić wykonanie dyrektywy, mając na uwadze wspólny cel, jakim jest ochrona wód. W dalszym ciągu, jeśli uzna to za konieczne, podejmować będzie kroki prawne.